

YAHYA KEMAL'İN AÇIK DENİZ BAŞLIKLİ ŞİİRİ ÜZERİNE GÖRÜŞ VE DÜŞÜNCELER...

Rıfat ARAZ

Yahya Kemal'in şiirlerindeki temel duygu ve düşüncelerin kaynağını gösteren, O'nun hayata bakışının ve dünya görüşünün bir bakıma anahtarı mesabesinde olan "Açık Deniz" başlıklı şiiri; sonsuzluk duygusunun hâkim olduğu mekânda "ilerleme", mekânda "genişleme", mekânda "yayıma" ve "yaşama" idealinin tahassürlerinden neşet eden bir 'iç sıkıntısı'nın çığıdır. Mahzûn sınırların ötesinde kalan vatan topraklarının dinmeyen feryadı, bitmeyen ağrısıdır. Bu şiirde milletin mâzideki ideali, idrâki, iz'anı, irfânı yirminci asrın duyuş ve telakkileriyle muhâkeme edilerek mukayeseli bir tarzda, ahenkli ve estetik bir şiir diliyle ortaya konulmuştur. Şairin ruh haline hâkim olan bu ince melâl, bu sosyal iç sıkıntısı; bir zamanlar dünya hâkimiyetini kuran ve yaşatan Osmanlı Devletinin çöküşüyle birlikte aydınlarımız nezdinde başlayan, daha sonra da devam eden bir dağılma, bir yıkılış psikolojisinin derin akislerini, estetik tahassürlerini taşır.

Açık Deniz başlıklı şiir, Yahya Kemal tarafından 1911 yılından 1925 yılına kadar geçen on dört yıllık bir zaman zarfında işlenmiş ve üç bölümden teşekkül ettirilmiştir. Beyitler halinde düzenlenen şiir; "aa, bb, cc, dd..." gibi mesnevî nazım şeklinde bir kafiye örgüsüne sahiptir. Klasik Türk şiir geleneğine bağlı olarak yirminci asırda Türkçeyi, aruz veznini ve şiir dilinin ahenk unsurlarını çok iyi bilen, bunu şiirlerine başarılı bir şekilde yansıtan Yahya Kemal, şiirde hassaten kulağa ve gönüle hitap eden, bu itibarla da Türk edebiyatına kalıcı şiirler bırakan usta şairlerimizden birisidir.

Açık Deniz adlı şiir, aruz vezninin;

Bal kan şe / hir le rin de / ge çer ken ço / cuk lu ğum
_ _ . / _ . _ . / . _ _ . / _ . _

Mef û lü / fâ i lâ tü / me fâ î lü / fâ i lün

kalıbıyla yazılmıştır. Hakiki kıvamına ancak bin yıl gibi uzun bir zaman diliminde yetişerek millî bir hüviyet kazanan, haklı olarak da Türk aruzu adını alan bu vezinle şair, kulağı ve gönlü dolduran ahenkli, anlamlı mısralaşmış melodiler terennüm etmiştir. Devrine göre son derece tabîî, sade, pürüzsüz ve akıcı bir dil, şairin bu şiirinde kendisini açıkça ortaya koyar ki bu durum, O'nun üslûbuna hâkim olan hareketliliğin, dinamizmin ve canlılığın belirgin bir tezahürüdür.

Açık Deniz şiirinde, sonsuzluk ihtirasının ve bu ideale duyulan hasretin, birbiriyle irtibatlandırılmak suretiyle verilmiş olması, bu şiirin Türk edebiyatı ile Türk kültür ve san'at tarihindeki ehemmiyetini de ortaya koyar. Her ne kadar divan şiirinin tesirinde kalarak, bir kısım şiirlerinde eski dilimizi kullanmış olduğu görülse de Türkçeyi: "Bu dil ağzımda annemin sütüdür"¹ diyecek kadar seven ve ona sahip çıkan Yahya Kemal,

¹ Nihad Sâmî Banarlı, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 1, Kubbealtı Neşriyatı , 2. Baskı, İstanbul 1982, s.167.

yaşadığı döneme göre Açık Deniz şiirinde vezin, kafiye ve iç ahengi kuvvetle duyuran gösterişsiz, sade ve akıcı bir dil kullanmıştır. Şiirdeki bu üst dilin teşekkülüne ve mimarî yapısına son derece hassasiyet gösteren şair; şiirde bedîf tefekkür unsurları dediğimiz his, fikir, hayal, inanç ve idealleri terennüm eden kelimeleri, kelime gruplarını ve kavramları dikkatle seçer. “*Yahya Kemal’in büyük önem verdiği ‘derunî ahenk’ kelimeler arasındaki fonetik münasebetlerden doğduğu gibi, hisler, düşünceler ve hayaller de kelimelerden doğar.*”² Bu kelimeler, şiirin muhtevî yapısına uygun mısra mimarisî ve şiire has bölümlerin içinde ileriye, dâima ileriye doğru pürüzsüz ve ahenkli bir akış gösterirler. Mısra, beyit ve bölümlerin yüklendiği muhtevî yapı, bir kısım şairlerin ısrarla kullandıkları şiirde örtülü yahut kapalı söyleyişin hilafına o kadar sade ve açık, o kadar derin, hareketli ve anlaşılır bir üslûp hususiyeti içinde işlenerek verilmiştir ki ses, kelime ve mısraların derunî ahengiyle teşekkül ettirilen bu ihtişamlı san’at, Türk edebiyatına Açık Deniz gibi Süleymaniyede Bayram Sabahı gibi şâh eserler kazandırmıştır.

Yahya Kemal’in sadece Açık Deniz şiirinde değil, diğer şiirlerinde de dil, şekil ve muhteva unsurlarının kullanılmasında hiçbir zorlama ve sunîlik yoktur. Bu konuda Mehmet Kaplan şunları söyler: “*Halk şiirinden sonra, yüksek edebiyatta, bize sade ifade ile derin ve güzel şiirler yazılabileceğini Yahya Kemal ispat etmiştir... Kelimeler vezne uydurulmak için ezilip büzülmez. Cümle içinde kelimelerin yerleri, tabî söyleyişe uygundur.*” Kullandığı şiir dilinin yapısını zihniyle ve kulağıyla dikkatle kontrol eden, sesi şiirin esası olarak gören şâirin³, konuşulan Türkçe ile yazdığı ölçülü, ahenkli, anlamlı ve estetik şiirlerinin edebiyatımız üzerinde uyandırdığı yankılar çok derin olmuş, bu durum kendisinden sonra gelen şâirlerin üzerinde de derin tesirler bırakmıştır.

Vezinsiz, kafiyesiz, ahenksiz, anlamsız ve kural tanımayan şiire şiddetle karşı koyan Yahya Kemal: “*Şiirin nesirle de kabil olduğunu zannedenler gaflettedirler. Şiir muhakkak vezinle ve kafiye ile vücuda gelir. Şiir musikinin hemşiresidir, âletsiz taganni edilmez*”⁴ diyerek hakiki şiirin dile ve şekle taalluk eden değişmez unsurları ile muhtevî hususiyetlerini kesin çizgilerle belirler. Şairin şiir anlayışında; sesin, kafiyenin, redifin, iç ahengin ve ölçünün yeri son derece büyüktür.⁵ Açık Deniz şiirinde olduğu gibi diğer şiirlerine de hâkim olan derunî ahenk, onun şiirde mûsikîye verdiği önemin, bilhassa klasik Türk musikisine olan hayranlığının bir göstergesidir. Şiir dilinin, üstâdının elinde baştan başa bir ahenge dönüşebileceğini:

*Üstâd elinde ser-te-ser âhenk olur lisan
Mızraba ses verir kelimâtiyle tel gibi*⁶

şeklindeki mısralarla ifade eder. Şair eski mûsikîye olan hayranlığını:

*Çok insan anlayamaz eski mûsikîmizden
Ve ondan anlamayan bir şey anlamaz bizden*⁷

diyerek bir çok insanın eski mûsikîmizi gerçek mânâda anlayamadığını, bu mûsikîyi anlayamadıklar için de kendisini ve kendisi gibi düşünenleri anlayamayacaklarını açıkça

² Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2, Dergâh yayınları, İstanbul 1987, 1. Baskı, s.280

³ Prof. Dr. Orhan Okay, “Yirminci Yüzyılın Başından Cumhuriyete Yeni Türk Şiiri,” Türk Dili Aylık Dil Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı, IV Çağdaş Türk Şiiri, S.481-482 / OCAK – ŞUBAT 1992, s.293,301.

⁴ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar,2, Dergâh yayınları, İstanbul, 1987, s.281.

⁵ Dr. Rıfat Araz, Şiir İncelemeleri, Alp yayınları, Ankara 2005,s.122

⁶ Mehmet Kaplan a.g.e.s.252

⁷ Yahya Kemal, Kendi Gök Kubbemiz, İstanbul Fetih Cemiyeti, 11.Baskı, İstanbul 1997, s.40.

ortaya koyar. “Yahya Kemal’in şiirlerinde musiki fikri, hem tem, hem yapı unsuru olarak önemli yer tutar.”⁸ diyen Mehmet Kaplan, şairin şiirde önem verdiği musikiye işaret eder. Nihad Sâmî Banarlı da Yahya Kemal’in şiir anlayışını: “Şiir, “ritm”in lisan haline gelmesi, yani söyleyişin bir “musiki cümlesi” olabilmek sırrına ulaşmasıydı”⁹ şeklinde özetler.

I. Yahya Kemal’in şiirine başlık olarak seçtiği “Açık Deniz” sembolü, insanımıza tarihî şuur içinde evrensel bir mâhiyet kazandıran, “sonsuzluk ihtirâsı”na ve “hudutları aşma” iştîyâkına duyulan özlemin bir neticesidir. ‘Hülyâ’, ‘hâyal’, ‘akıncı ihtirâsı’, ‘asırlarca süren koşu’, ‘rüyâ’, ‘fâtihane zan’, ‘ufuk’, ‘sonsuz ufuk’, ‘mahzun ufuklar’, ‘deniz’, ‘engin denizler’, ‘gökyüzü’, ‘limân’, ‘meydan’, ‘ruh’, ‘kıyı” gibi büyük bir hassasiyetle seçilen ve şiirin kelime mimarisine itinayla yerleştirilen kelime ve kavramlar, hep bu sonsuzluk idealinin ve ecdadın “akıncı ihtirâsı”nın saikiyle söylenmiş mazmunlardır.

Alman edebiyatına ve dehâsına Ortaçağ Cermenliğine yeniden dönüşü ve buna özleyişi kazandıran romantizm anlayışı, İngiliz ve Fransız edebiyatını da derinden etkilemiştir. Bilhassa Fransız şairlerini etkisi altına alan, hayata bakışıyla Yahya Kemal’e de tesir eden İngiliz şairi Byron (1788–1824), İngiltere tarihinin en ihtişamlı devresinde yaşamasına rağmen, Ortaçağ Cermenliğine derinden bir özleyiş duymuş, bunu tasavvur etmiş, şiirlerinde de bu millî romantizm iştîyâkını dile getirmiştir. Yahya Kemal de Açık Deniz şiirinde aynı özlemi, aynı hissiyatı derinden duyan bir şairdir.

*Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum, akıncı cedlerimin ihtirâsını,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı,
Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!
Bir gün dedim ki "istemem artık ne yer ne yâr!"
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;
Gittim o son diyâra ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!¹⁰*

Ecdadın üç kıt’a üzerinde fethettiği toprakların birer birer elden çıkması, Yahya Kemal’i derin bir sosyal hüznün ve iç sıkıntısının içine düşürmüş, kendisini alev gibi kavuran bu melâl ile ufuktaki sonsuzluğun tadını aynı gönül ikliminde birleştirerek tefekkür etmiştir. Ecdat idealinin bir ifadesi olarak: “Her yaz şimâle doğru asırlarca bir koşu”nun akislerini bağrında duyan, bu hasreti gerçekleştirememenin verdiği sosyal ızdırapla: “Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.” diyerek hudutları aşma ihtirâsını

⁸ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2, Dergâh yayınları, Birinci Baskı, İst. 1987, s.252.

⁹ Nihad Sâmî Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1978, s.1175

¹⁰ Yahya Kemal, Kendi Gök Kubbemiz, İst. Fatih Cemiyeti, Özal Matbaası, 11. Baskı, İst. 1997, s.14 -16.

rüyalarında ve “*Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!*”, “*Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,*” diyerek muhayyilesinde yaşatmağa çalışan Yahya Kemal, bu duygu ve tasavvurlarıyla adeta geçmiş hâlde yaşar gibidir.

Millî romantizmi, derinden tedkik ve tefekkür eden Yahya Kemal; siyasî, askerî, içtimâî ve iktisadî bakımdan yıkılıp dağılan Almanya'nın, yeniden yükseliş sırrının millî romantizm idrâkînden doğduğuna inanmıştı.¹¹ “*Byron'u bedbaht eden (bu) melâli*”; kalbinde, kendisini “*Her lâhza bir alev gibi...*” yakan tahassürle “*Rakofça kırlarının hür havasında*”, “*akıncı cedlerinin ihtirâsı*”yla derinden duyan ve yaşayan şair; bir Iğdır, bir Edirne, bir Van kadar bizim olan, İslâm olan, özünde Türk İslâm kültür ve medeniyetinin güzelliklerini, değer ve dinamiklerini taşıyan ancak, birer birer kaybedilmiş Balkan şehirlerinin hasretiyle kavrulur.

Eski Türk akıncılarının torunları, vatan haline getirdikleri topraklardan geri çekilmek zorunda bırakılmıştır. Şairin Rakofça kırlarında dolaşırken : “*bağrında uğultulu bir akis gibi kalmış*” olan “*akıncı cedlerinin*” gerçekleştirdikleri “*her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu*” maalesef hüznle, acıyla, elemle son bulmuştur.¹² Bu köklü, samimi ve hayat bulmuş idealin, bu dinmeyen ihtiras ve iştîyâkın yerini:

*Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,*

gibi hüznü dolu, acı ve ızdırap dolu hasret duyguları doldurmuştur.

Batının “hasta adam” diye nitelendirdiği Osmanlı Devleti feci şekilde dağılmış, Yahya Kemal ise bu dağılmanın son demlerini çocukluk döneminde bizzat görmüş ve yaşamış bir şairdir. Önceden bize ait olan hudutlar ve bu hudutların ötesinde kalan sular mahzun; asırlarca zaferden zafere akan ordu mağlup; sürekli toprak kaybına uğrayan dolayısıyla da sosyal kurtuluş umudunu yitirmiş olan “*bütün vatan yashıdır*”. Batının uyanışına, toparlanışına, birlik ve beraberliğine, bilim, teknik ve teknolojik gücüne çarparak çaresiz kalan “hasta adam”, gerçek ma'nâda kendini toparlayamamış, üç kıt'aya hâkim olan koca bir imparatorluk maalesef parçalanmıştır. Bu itibarla “ufukları aşma” ihtirâsı, “sonsuzluk” iştîyâkı gibi “içtimaî akıncılık” idealinin bu safhada gerçekleşmemesi hakikati, derin bir tarih şuuruna sahip olan Yahya Kemal'de sosyal bir hüznü, dinmeyen bir ağrıya dönüşerek O'nu bedbin, sıkıntılı bir psikolojik yapının içine sürüklemiş ve başka arayışlara sevk etmiştir. “*Duydum, akıncı cedlerimin ihtirâsını,*” / “*Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,*” / “*Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!*” / “*Gittim o son diyâra ki serhaddidir yerin,*” / “*Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!*” gibi eskilerin “mısra-ı berceste” dedikleri tek başına değer ve mânâ ifade eden müstakil mısralar ile:

*Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.*

....

*Bir gün dedim ki "istemem artık ne yer ne yâr!"
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;*

¹¹ Nihad Sâmi Banarlı, Şiir ve Edebiyat Sohbetleri 2, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 1982, s.25.

¹² Sermet Sami Uysal, Şiire Adanmış Bir Yaşam Yahya Kemal Beyatlı, Yahya Kemal'i Sevenle Derneği yayınları, İstanbul 1998, S.65

şeklinde tarihî şuurun, idealizmin, sonsuzluk duygusunun, hasret, hüznün, melâl ve iç sıkıntısının hâkim olduğu beyitlerde hep bu arayışları görüyoruz. Derûnî ahenge sahip bu mısra ve beyitlerde şiirin dil ve muhtevasına sirayet eden “akıncı” ve “rindane” duygu ve düşünce terennümleri, O’nda “dünyayı” ve “sonsuz ufukları” aşma iştihakına duyulan derin bir özlem hâlinde akseder. Yahya Kemal’in sadece “Açık Deniz” başlığını taşıyan bu şiirinde değil hemen bütün şiirlerinde sıkça rastlanan “deniz”, “ufuk”, “gök” gibi enginliği, genişliği, sınırsızlığı, aktifliği, hareketliliği ve dinamizmi gerekli kılan motifler, O’nun ufuklara sahip olma, o sonsuzluk tadını tekrar duyma özleminin bir tezahürüdür.

İdealist ve dinamik bir iç yapıya sahip olan Yahya Kemal’in, bu duyuş ve düşünüş yaklaşımında; “ufuktan ufuklara”, “enginden enginlere” doğru kanat açan taze bir söyleyiş güzelliği, ince bir san’at estetiği vardır. Ecdâdın, Allah’ın rızasını kazanma yolunda gerek dışta ve gerekse içte gerçekleştirdiği “İ’lâ’yı Kelimetullah” inancını, kısmen de olsa Yahya Kemal’in bir akıncı idealizmiyle hissedip söylediği: “*Cihân vatandan ibârettir itikadımca.*”¹³ tefekküründe buluyoruz. Bu seciyede, bu duyuş ve tezekkürde başlangıçtan buyana bir milletin yüksek inancı ve içtimaî karakteri vardır. Yahya Kemal’in özlemini duyduğu bu ideal, Oğuz Kağan’ın:

“...
Demir kargı olsun orman
Av yerine yürüsün kulan
Daha deniz daha müren
Güneş bayrak gök kurukan”¹⁴

şeklindeki söyleyişinde yatan ‘*cihâna hâkim olma*’ mefkûresinden pek de farklı bir duyuş ve düşünüş değildir. Gökyüzünü ülkesinin çadırı, güneşi ise bu ülkenin bayrağı olarak tahayyül eden Oğuz, görünen ve görünmeyen ufukları aşmayı kendisine hedef edinmiş, bu hedefi aynı zamanda oğullarına, beylerine de gösteren gerçek ma’nâda bir cihân hâkimidir.¹⁵ Tarih içinde yaşanan bu ideal, eren tipi dediğimiz gönül erlerinde içe yönelerek, iç âlemde ilerleyerek kendini aşma, başka bir âlemde ilâhî varlığa kavuşma şeklinde tezahür eder. Ancak burada hemen şunu belirtelim ki bahse konu gönül erlerinin bu şekildeki duyuş ve hayat tarzı, Yahya Kemal’in ne yaşantısında, ne de sahip olduğu idealde kesinlikle görülmez. Sözü edilen dünya görüşü ve hayat tarzı, fizikî âlemi aşarak metafizik âlemde ilâhî varlığa kavuşma iştihâkıdır ki bu durum, Yahya Kemal’in ileri sürdüğü idealde, sadece fizikî âlemlle sınırlıdır. Bazı araştırmacılar, Mehlika Sultan şiiriyle Yahya Kemal’deki sonsuzluk iştihakını tasavvufî bir görüşe bağlamak istemişlerse de bu duyuş ve telakkiler şairde sathî kalmıştır.¹⁶

İnsanları nefis tezkiyesinden geçirmeyi, sıkı bir manevî terbiyeye tabi tutarak gönül denilen ilâhî mekânı, maddeden arınmış saf ve tertemiz kılmayı, sırf Allah’ın(cc) rızasını kazanmak için gaye edinen, onların duygularını ve düşüncelerini olgunlaştıran gönül meclislerinde bütün varlıkları:

“*Elif okuduk ötürü, pazar eyledik götürü.*”
*Yaradılmışı hoş gördük, Yaradan’dan ötürü*¹⁷

¹³ Yahya Kemal, Kendi Gök Kubbeimiz, İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul, 11.Baskı, s.84.

¹⁴ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar, 1,Dergâh Yayınları, İst., 1976,s.13.

¹⁵ Dr. Rıfat Araz, Şiir İncelemesi, Alp Yayınevi, Ankara 2005,s. 306.

¹⁶ Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 2, Dergâh Yayınları, İst., 1987, s.262-263.

¹⁷ Ahmet Kabaklı, Yunus Emre, Toker Yayınları, İstanbul, 1972,s.21.

şeklindeki söyleyişle “*Yaradan’dan ötürü yaratılmışı hoş gören,*” bundan ötürü de ırk, renk, dil, din, mezhep, meşrep ve milliyet ayrımı gözetmeksizin bütün insanlığı hâttâ bütün bir mahlûkatı sevgiyle kucaklamak esastır. Bu hayat tarzında, büyük cihatla nefisi aşma; yaratılmış cümle varlığı sevip, dirliği, birliği ve beraberliği koruma; bununla da görünen âlemin ötesindeki görünmeyen ebedî âlemlerle münasebet kurma inanç ve ahlâkı vardır. “*Ben gelmedüm dâ’vi için benim işüm sevi için /Dostun evi gönüllerdür gönüller yapmağa geldüm*”¹⁸ diyen Yûnus, bu dünyaya sevmek için, dostun evi olan gönülleri yapmak için geldiğini söylüyor.

Yahya Kemal, idrak ettiği zaman diliminde gerçekleşmeyeceğine kani olduğu dış âlemdeki “sonsuz ufuklara” sahip olma idealinin tahassürüyle: “*Rü’yâma girdi her gece bir fâtihâne zan.*”/ “*Gönlümde hep o zanla berâber çağıldadı / Bildim nedir ufuktaki sonsuzluğun tadı!*” gibi söyleyişlerinde rüyâların, hayallerin sınırsızlığına kendisini bırakır. Bu bakış, duyuş ve yaşayış tarzı, farklı bir psikolojik boyutta ve farklı bir anlam yapısıyla Fuzûlî’de de kendisini gösterir. XVI. Asırda Bağdat havalisinde yaşayan büyük divan şairimiz Fuzûlî ;

“*Gelün ey ehl-i hakikat çihalum dünyadan
Gayri yerler gezelim özge safâlar görelüm*”¹⁹

gibi derin ve lirizm yüklü ifadeleriyle, içinde yaşadığı acı ve ızdırap dolu hayattan kaçıp kurtulmanın; kendi “ben”ini ve dünyayı aşarak, görünen âlemin dışında, ötelerde var olduğuna inandığı fizikötesi bir âleme sığınmanın özlemindedir. Mutasavvıf şairlerimizden Galib Dede de, can ışığının can iklimindeki yükselişini müteakip, gök kubbenin fânûsuna bile sığmadığını;

“*Bir şu’lesi var ki şimdi cânın
Fânûsuna sığmaz âsmânın*”²⁰

mısralarıyla ortaya koyarken “veli”, “eren” tipinin bütün varlığı, dolayısıyla da insanlığı universal insanlık fikriyle kucakladığına dikkat çekmektedir. Ancak yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Yahya Kemal’de gördüğümüz “*sonsuzluk duygusu*” “*ufukları aşma iştiyâkı*” tasavvuf anlayışında gördüğümüz bu yapıdan çok farklıdır. Yahya Kemal’de bu duygu, düşünce ve tasavvurlar, kısmen maddeden ma’nâyâ geçiş gibi bir temayül gösterebilir de derin bir özlemin ifadesi olmaktan öteye geçmezler.

II.

*Garbin ucunda, son kıyıda en gürültülü
Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü,
Gördüm deniz dedikleri bin başlı ejderi;
Gördüm güzel vücûdunu zümrütlüyen deri
Keskin bir ürperişle kımıldandı anbean;
Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan.
Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun geliştii o!
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!
Yelken, vapur ne varsa kaçışmış limanlara,
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!*

¹⁸ Faruk K.Timurtaş, Yunus Emre Divanı, Tercüman 1001 Temel Eser, 1, s.34.

¹⁹ Ali Nihad Tarlan, Fuzulî Divanı, İstanbul, 1950, s.217.

²⁰ Abdülbâki Gölpinarlı, Şeyh Galib Divanı’ndan Seçmeler, Kültür ve Turizm B.Yay. Ank. 1985, s.38.

*Yalnız o kalmış ortada, âsî ve bağı hûn,
Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun,
Sezdim bir âşinâ gibi, heybetli hüznünü!*

Yahya Kemal, Atlas Okyanusunun kıyısında bir med zamanı, denizin o anki kabarmış, heybetli görünümü; hareketli, fırtınalı, dalgalı yapısıyla, Osmanlı'nın bir zamanlar sahip olduğu büyüklük, enginlik derinlik ve genişlik hususiyetleri arasında muhayyilesine dayalı bir bağ kuruyor. Deniz dalgalarının kıyıyı adeta yutmak istercesine biteviye dövmesini, kıyıyı alma ve aşma cehtini, ecdadın sınırlı olanı aşma idealiyle birlikte tahayyül eden şair, bin başlı ejder olarak nitelendirdiği denizin bu heybetli yapısında Osmanlı devletinin fetih dönemlerindeki muhteşem yapısını görür. Şiirde sonsuzluğu ve hüznü terennüm eden ses ve ahenk unsurları, kıyıyı döven dalgaların çıkardığı hüznü dolu sesler ve ahenkle adeta kaynaştırılarak aynı anda ve aynı hasret çığlıklarıyla birlikte duyurulur. Şair, teşhis sanatıyla kişileştirdiği okyanusun şahsında, üç kıt'a'ya hâkim olan 'akıncı cedlerin' ihtirasını duyuyor ve bu idealin tahassürüyle kıvranıyor. Sonsuz ufuklardan coşkuyla gelip yeryüzünü alma ihtirasıyla kıyıları döven ve "bin başlı ejder"e teşbih edilen deniz, şairin muhayyilesinde bir zamanlar ufukları aşan Osmanlı Devletidir.

Yahya Kemal, diğer şiirlerinde olduğu gibi, bir bakıma kendi hayatı ile Türk kültür ve medeniyetinin tefekkürünü yansıtan Açık Deniz başlıklı şiirinde de hayal ve masal unsurlarına çokça yer verir. Bu şiirin ilk mısrasından itibaren bir masal anlatımının içine giren şair; di'li geçmiş ve miş'li geçmiş fiillerle, kullandığı kelime ve terkiplerle şiirde esasen belli olan zaman ve mekânı yer yer masallardaki belirsizliğe doğru iter. Gördüğü manzara her ne kadar Fransa kıyıları ise de "Garbin ucunda, son kıyıda en gürültülü" mısramında geçen "Garbin ucu... son kıyı"; "Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü," mısrasında "Bir med zamanı..." ; Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun gelişt o!" mısrasında "Sonsuz ufuk..." gibi bizde, masallarda geçen müphem mekân ile zaman mefhumunu çağrıştıran ifadeler şairi, gerçek zaman ve mekândan uzaklaştırarak adeta bir masal dünyasının içine çeker.

Hakiki mekândan ve zamandan kaçış, özellikle şiirin bu ikinci bölümünde bir masal mahlûku olarak tasavvur ve tasvir edilen "bin başlı ejder"le çok daha belirgin bir hal alır. Merhum Ahmet Kabaklı da: "Görülüyor ki 'güzel vücudunu zümrütleyen derisi, keskin ürpermelerle kımıldanışı (dalgalanışı), sonsuz ufuktan coşkun gelişi, kükreyişi, herkesi kaçırıp ortada tek ve yegâne kuvvet olarak kalışı, mağara genişliğinde ağzı ve o ağzın korkunç ulumaları' ile bu deniz masallarının "bin başlı ejder"inden başka bir şey değildir."²¹ diyerek konuya aynı zaviyeden bir açıklık kazandırır.

Okyanusun bin başlı ejder olarak tasavvur edilmesi, yahut tahayyül edilen ve tasviri yapılan bu varlığın heybetli görünümünü yansıtan bir takım niteliklerle Osmanlı Devletinin sahip olduğu hasletler arasında benzerliklerin kurulması; keza, şiirde bu tasavvurla yapılan tasvir, mecaz ve benzetmelerin çok canlı bir şekilde ve ahenkli bir üst dille aktarılmış olmasındaki ustalık bir yana; bir masal, bir destan ve bir mitoloji mahlûku olan ejderin, gerek bu tür edebî metinlerde ve gerekse tasavvuf muhitinde hassaten kötülüğü temsil eden bir motif olarak karşımıza çıktığı hususu da bir gerçektir. Oğuz Kağan Destanında Oğuz'un bir ejder yahut canavarla olan mücadelesine yer verilir.²² Üç başlı yahut yedi başlı ejderha, aynı adları taşıyan masallarımızda geçen ve efsanevi

²¹ Ahmet Kabaklı, Şiir İncelemeleri, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 1992, 1. Baskı, s.248.

²² Nihâd Sâmî Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s. 18.

hususiyetlere sahip kötü bir yaratıktır. Altay mitolojilerinde “Yelbegen” adlı yedi başlı dev, gökteki ayı yiyip yutan mitolojik bir canavardır. Billur Köşk Masalları ile bir kısım efsanelerde suyun başını tutan veya kutsal addedilen bir hazineyi koruduğu varsayılan çok başlı dev yaratıklar vardır. Keza, “ejder/ejderha” tasavvuf muhitinde genellikle kötü nefsin, diğer bir ifadeyle nefs-i emmarenin remzidir. Bu tür metinlerde Nefs-i emmareyi tezkiye etmenin zorluğu, bir bakıma çok başlı ejderha ile yapılan mücadeleye teşbih edilir. Millî şairimiz Mehmet Akif, Batı medeniyetini kastederek: “*Ulusun korkma nasıl böyle bir imanı boğar/ Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar.*” demiyor muydu? Peki Yahya Kemal san’at, kültür, hikmet ve tefekkür dünyamızda dâima kötülükleri ile anılan, “*Yelken, vapur ne varsa kaçışmış limanlara,*”/ “*Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara! / “Yalnız o kalmış ortada, âsî ve bağı hûn,/ Bin mağra ağız açmış, ulurken uzun uzun”* gibi mısralarda da heybetli oluşunun dışında, ecdadın kimlik ve kişilik yapısıyla bağdaşmayan vahşeti, âsiliği ve kan dökücülüğüne dair hasletleriyle tasviri yapılan bu mahlûkla, Osmanlı Devleti neden hatırlatılmak istenmiştir?.. Biz, usta şairin bu yaklaşımında, Batı şiirinin derin tesiri altında kaldığı kanaatini taşımaktayız.

Küba asıllı bir Fransız şair olan Heredia’nın “Androme’deau Monstre” adlı şiirinde geçen:

*Kapalı bir havada çakan bir şimşek parıltısı gibi
Tirşe renkli binlerce vahşi ağızını açıp coşkuyla esneyen(deniz)*

şeklindeki deniz ve tabiat tasviri, Yahya Kemal’in Açık Deniz şiirindeki denizle ilgili görüntüyü ve yapılan tasviri çağrıştırır.²³ Yine aynı Fransız şairin “Mer Montante” (= Kabarmış Deniz) şiirinde:

*“Birbiri ardınca kudurmuş bir çoğunlukla
Köpük köpük yeleleriyle tirşe renkli dalgalar
Uzakta, sisler içindeki sulara boğulmuş
Sığ kayalıkların tepelerine kulakları sağır eden
Bir gök gürültüsüyle
Sanki tuğlar dikerek dökülüyorlardı.”²⁴*

şeklinde geçen ifadelerdeki denize ait mecazlar, teşbihler ve tasvirler, Yahya Kemal’in Açık Deniz şiirinde de aynı ilham, aynı renk, aynı mecaz ve teşbih unsurlarıyla ifade edilmiştir. Keza, Heredia’nın “Nessus” başlıklı şiirinde:

*“Ben, güneş altında başıboş, tek başına
Gönlünce günlerini geçirerek
Kimi zaman da burun kanatlarımın soluduğu
Gezintimi ya da rüyamı tedirgin eden
Epir kıvraklarının havaya yaydığı
Coşkun kokuda büyüdüm”*

şeklinde yapılan tabiat tasviri ve rüya motifi, Açık Deniz şiirinin birinci bölümünde şairin çocukluk hatıralarının geçtiği mekânı bize hatırlatır.²⁵ Yahya Kemal de Heredia’nın

²³ Sermet Sami Uysal, Şiire Adanmış Bir Yaşam Yahya Kemal Beyatlı, Yahya Kemal’i Sevenle Derneği yayınları, İstanbul 1998, S.340,341.

²⁴ Sermet Sami Uysal, a.g.e.,s.341.

²⁵ Sermet Sami Uysal, a.g.e.,s.342.

kendisi üzerindeki tesirini: “*Heredia'nın derli toplu eserine bağlanmak hayatımın en esaslı bir tâlihi olduğunu itiraf edeyim. Avrupa'nın klâsikleri ve romantikleri ne vücûda getirmişlerse onda sıkı bir imbikten geçirilmiş haldeydi....Her sonnet'si üzerinde bir iki ay kalıyordum.*”²⁶ diyerek gizlemez. Esasen Yahya Kemal'in, Sessiz Gemi başlıklı şiirinde de yine batı şiirinden belirgin bir şekilde etkilendiğini biliyoruz.²⁷

III. *Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim, ezeli muztarip deniz!
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz.
Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrıyı.*

Yahya Kemal, ikinci bölümde yaptığı tabiat, deniz tasvirine, şiirin bu üçüncü bölümünde de devam ederek şiirini tamamlıyor. Teşhis sanatıyla şahıslandırdığı deniz ile kendi ruhu arasında kurduğu yakınlıkta onun şikâyetlerini dinleyen şair; kendisinin de tıpkı deniz gibi sonsuzluk hasretiyle kıvrandığını: “*Bir bitmeyen susuzluğa benzeyen bu ağrıyı*” “*hiçbir güzel kıynın dindiremeyeceğini*” söyleyerek ortaya koyar.

Destanlar döneminden başlayarak, Orta Asya'dan Anadolu'ya ve üç kıt'a üzerine akıp gelen ecdadın, bu geniş vatan toprakları üzerinde kurduğu kültür ve medeniyetin ihtişamını bilen, bundan ötürü de bizzat yaşanılmış olan bir coğrafya ile birlikte kaybedilen değer ve dinamiklerin özlemiyle de kıvranan Yahya Kemal, tıpkı: “*O med günü ruhuyla karşı karşıya kaldığı ve şikâyetini dinlediği ezeli muzdarip deniz*” gibi hasret ve hüznle kabına sığmamış; içine düştüğü bu sosyal iç sıkıntısı, bu derin melâl; O'nu zaman zaman farklı arayışların içinde gerçek âlemden alarak bir rüya ve hayal âleminin, hattâ bir masal dünyasının içine çekmiştir.

Şiirin bütünlüğüne başarıyla sindirilen “sonsuzluk” mefhumu ve buna duyulan sosyal “iç sıkıntısı”, esasen Yahya Kemal'in “*Nizâm-ı âlem*”²⁸ mefkûresine, duyduğu derin bir tahassürün tezâhürlerinden başka bir şey değildir.

AÇIK DENİZ

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;

²⁶ Sermet Sami Uysal, a.g.e.,s.344.

²⁷ Doç.Dr.Nedim Kula, XIX. Yüzyıl Fransız Şiiri Üzerine İncelemeler, Kültür bakanlığı Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2002,s.7.

²⁸ Prof.Dr.Osman Turan, Türk Cihân Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi,Turan Neşriyat Yurdu,İST.1969,s.1,41.

Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.
Kalbimde vardı "Byron"u bedbaht eden melâl
Gezdim o yaşta dağları, hulyâm içinde lâl,
Aldım Rakofça kırlarının hür havâsını,
Duydum, **akıncı cedlerimin ihtirâsını**,
Her yaz, şimâle doğru asırlarca bir koşu,
Bağrımda bir akis gibi kalmış uğultulu...
Mağlûpken ordu, yaşlı dururken bütün vatan,
Rü'yâma girdi her gece bir **fâtihâne zan**.
Hicretlerin bakıyyesi hicranlı duygular,
Mahzun hudutların ötesinden akan sular,
Gönlümde hep **o zanla** berâber çağıldadı,
Bildim nedir ufuktaki **sonsuzluğun tadı!**
Bir gün dedim ki "istemem artık ne yer ne yâr!"
Çıktım sürekli gurbete, gezdim diyar diyar;
Gittim o son diyâra ki serhaddidir yerin,
Hâlâ dilimdedir tuzu engin denizlerin!

Garbin ucunda, son kıyıda en gürültülü
Bir med zamânı, gökyüzü kurşunla örtülü,
Gördüm deniz dedikleri **bin başlı ejderi**;
Gördüm güzel vücûdunu zümrütlü deri
Keskin bir ürperişle kımıldadı anbean;
Baktım ve anladım ki o ejderdi canlanan.
Sonsuz ufuktan âh o ne coşkun geliştirdi o!
Birden nasıl toparlanarak kükremişti o!
Yelken, vapur ne varsa kaçışmış limanlara,
Yalnız onundu koskoca meydan ve manzara!
Yalnız o kalmış ortada, âsî ve bağı hûn,
Bin mağra ağzı açmış, ulurken uzun uzun,
Sezdim bir âşinâ gibi, heybetli hüznünü!

Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim, ezeli muztarip deniz!
Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendeniz.
Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı;
Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrıyı.

Yahya Kemal BEYATLI